

تەکنیکین دیالۆگ و مۆنۆلۆگ د (مەم و زینا خانە) دا

دا ب شیۆی تۆمارکرن و نفیسین رەخنە و تیبینین خۆ هەنە هەر چەوا بیت ئەفە نە کارئ مە یە د قئ فەکۆلینن دا، بەلکو بزافا مەزن و کارئ مە یئ سەرەکی ئەووە ئەم بەحسا هەر دوو تەکنیکان (تەکنیکا دیالۆگ) و (تەکنیکا مۆنۆلۆگ) ئ د ناف (مەم و زینا خانە) دا بکەیین. هەر وەك دەیت زانین (مەم و زینا ئەحمەدی خانە) ئیک ژ هەرە مەزنتین داستانین کوردی-رۆژەلاتی-جیهانییە و ئەف حنیرە بۆ کەد و خەمخوریا عاریف و شاعیری مەزنی کورد خانە دزفریت ئەو خانەیی شیای ب شیۆزی خۆ داستانەکا وەسان بنقیسیت کو بیته ئیک ژ مەزنتین شانازی و هیمایین تاکەکەسئ کورد.

هەر چ هونەر و تەکنیکەکا ئەدەبی هەبیت دئ د ناف داستانا (مەم و زین) دا هیته دیتن و ژ وان تەکنیکین بوارەکئ باش د ناف (مەم و زین) ئ دا بۆ هاتییه تەرخانکرن تەکنیکین (دیالۆگ و مۆنۆلۆگ) یینە، و ئەف چەندە هەر ژ بۆ شیۆزی داستانئ دزفریت؛ چونکە چیرۆکا داستانئ دەیتە فەگیران و هەر ئاخفتنەکا د نافهرا کاراکتەران دا هە ی فەگیر دئ د ناف داستانا خۆ دا فەگیریت، و د لاپەرین داهاتی دا دئ باشتر لسه ر قئ چەندی ئاشنا بیت. دەستنیشانکرن ناف و نیشانئ قئ فەکۆلینن ل دوو ف حەز و هەلبژارتنا مە بوو لئ براستی ئەو ئاریشین کەفتینە بەرامبەر کارئ مە نە ب دەستین مەبوون و ئیک ژ وان ئاریشین مەزن یین ئەم و هەموو قوتابی گازندان ژئ

ریدیر محەمەد ئیسماعیل

کەفی سالح زکر

پیشەکی

میژوو یا پەیدا بوونا داستانان د ناف جیهانی دا میژوو یەکا کەفنا ر یا هە ی و د ناف هەندەك مللەتان دا هەبوونا داستانئ بۆ بەری زایینئ ب سەدەها سالان دزفریت، مینا داستانین سومەری و هیندی. بەلئ هەفبەر قئ چەندی میژوو یا پەیدا بوونا داستانئ د ناف مللەتئ کورد دا میژوو یەکا وەسا دیرین و کەفنا ر نینە و ئەقئ چەندی ئەگەرین خۆ یین سیاسی، جفاکی و رەوشەنبیر هەنە. درەنگ سەرهلدانا قئ ژانرئ گرنگئ ئەدەبی (داستان) ئ د ناف ئەدەبیاتا کوردی

دکین ههژاريا پهرتووکخانا کوردییه ب نهبوونا ژیدهړین پیدفی نهخاسم ژیدهړین ب زمانئ کوردی. ئەف فهکولینا مه یا لژیر ناف و نیشانین (تهکنیکین دیالوگ و مۆنۆلوگ د مهم و زینا خانئ دا) هاتییه دابهشکرن لسهر دوو پشکان، پشکا تیکئ یا تاییهته ب لایهئ تیوری و تئ دا جودا جودا مه راوهستیان لسهر چه مک و پیناسه و جوړین ههر تیک ژ (تهکنیکا دیالوگ) و (تهکنیکا مۆنۆلوگ) کریه و پاشان ئەم هاتییه لسهر پیناسه و جوړین کاراکتهران و ل دوووف دا داستان هاتییه پیناسه کرن دگه ل دیارکرنا تاییهته مندیین وئ. پشکا دووئ لایهئ پراکتیکی نهخاسم پراکتیککرنا (تهکنیکا دیالوگ) و (تهکنیکا مۆنۆلوگ) د مهم و زینئ دا بهرچاڤ دکهت.

پشکا تیکئ: چوارچیفئ تیوری:

أ. زاراف و پیناسه و جوړین تهکنیکا دیالوگ:

کورته پیشه کی:

دیالوگ تیک ژ گرنګترین پیکهاتین ژيانا مروفي یه، ب پهنگه کی بیئ دیالوگئ مروف نه شیت بهرده وامیئ بدهته هه بوونا خو. دیالوگ تیکانه و بهیزترین ریکه لهر دهستئ مروفي کو پئ بشیت په یوه نندیئ دگه ل دهووروبرئ خو بکهت ب پهنگه کی خو و دهووروبرئ خو مفادار بکهت ب وئ یا وی هه ژ هزرا و زانینئ و بهروفاژئ ژ دویر زه مان و هه ل دهستپیکا مروفایه تیئ مروف لیکه ریایه کو ب ریک و نامراهه کئ ههست و هزر و دهربرینا خو ب گه هینیت چ ب ریکا هیمایان بیت یان ب ریکا نهخشه کرنا وینه یان لسهر بهران و چه رمی و ... هتد، و دگه ل بورینا سهرده مان ئەف ریکه هاتینه گوهارتن و قوناغ بو قوناغئ ب هنده ک شپوزین جودا جودا هه فیه یقین و لیکگوهارتن هزر و ههستان کریه هه تا گه هشتی یه دیالوگئ کو نوکه بکارهینهرترین ریکه د ناف مروفان دا سهرباری زوربوونا ریکین گه هاندن و په یوه ندیکرئ یین ته کنولوژئ و ئەفه هه می بئ گومان بو گرنګئ و پیدفیا مروفي بو دیالوگئ

فه دگه ریت. ناسایئ ژ سهرده می باب ناده م و دایکا حه واین و پندا دیالوگ د نافا مروفایه تیئ دا په یدابوو یه و ب بورینا ده م و دهورانان وهرارین باشت بخوفه دیتینه هه تا بوویه شپواز و په گهزه ک د ناف بهرهمین ئەده بی دا ل ته فایا جفاکین جیهانین. و ئەگه ر فه گهرینه پهرتووکین ناسمانی دئ بینن دیالوگ تیک ژ ناشکرترین نامراز و په گه زین دهربرین و وینه کرنا پروودان و سهرهاتینن نایینی یه و بهلگه یئ فئ ئاخفتنا مه بو چه ندی ئایه تین قورئانا پیروژ فه دگه ریت، کو دیالوگ د نافه را خودایئ مه زن و هه نارتینن وی دا هه بوویه. ئەفه ژئ بئ گومان ب ریکا سروشتی بوو. گه له ک جارن ئەو ریکا ئاخفتنئ یا پیخه مبه ران گرتی یه بهر بو به لافکرن و گه هاندنا په یاما خو دبوو ریکا هه فیه یقین و دیالوگئ د نافه را وان و خه لکی دا (قال ربی انصرنی بما کذبون).

دیالوگ. زاراف و پیناسه:

زارافئ دیالوگ (Dialogue) ژ دوو برگان پیکدهیت، برگا (Dia) و برگا (Logue)، برگه ی (دیا) دوو کهس، یان دوو قولی ئەگه یه نئ و (لوگ) یش گفتوگو یان ده مه ته قئ) . ئەف چه نده خو یا دکهت هه تا کو دیالوگ دروست بیت دقیا دوو کهس هه بن بو هه فیه یقین و گفتوگو کرئ.

وه ک پیناسه و پونکرنا فی په گه زی (دیالوگئ) پیناسین جودا جودا هه نه و هه ر پیناسه کئ ب پهنگه کی دیالوگ دایه دیارکرئ، لئ هه می ئەف پیناسین هاتینه کرن ل تیک خال کو مغه دبن و ئاماژئ ب وئ چه ندئ دکه ن کو دیالوگ ریکا په یوه ندیکرئ یه د نافه را مروفان دا. (د. فوناد په شید) ب واتایه کا گشتی دیالوگئ بقی په نگی پیناسه دکهت (بریتی یه له هه موو ئەو قسانه ی که خه لک وه کو نامرازیکئ له یه کدی گه بیشتن له بواره جیا جیاکانی ژیان دا به کاری ده هینن)، ئەف پیناسه رونقه کرئ دده ته ئاخفتنن خه لکی کو د هه مان ده م دا هه ر ئەف ئاخفتنه یه دبیته نامراهه ک د نافه را مروفان دا بو ل تیک دوو گه هشتنئ و ئەف چه نده د هه موو بوارین جودا جودا یین ژیانئ دا دهیته بکارئینان

سیاقا پروودائین چیرۆکی دا. و بهر به لافترین جورۆ دیاڵوگا پینکگوهوره د ئە دەبێ چیرۆکان دا. ههژى ناماژه کرنی یه د فى جورۆ دیاڵوگى دا ئاخفتنکەر راستهوخۆ دئاخفیت بۆ گوهدارى و پینکگوهارتنا ئاخفتنی د ناههرا وان دا دهیته کرن بیی دهستیهردان یان پشکداربوونا فهگیرى.

۲. دیاڵوگا نه راستهوخۆ:

دیاڵوگا نه راستهوخۆ، جور و شیوازه کى دیتره ژ دیاڵوگى. نقیسه ر یان که سانه کى دیتر پشکداریی د فهگیرانا وى دا دکهت و د شیاندایه ناف بکهین ب که سانی سیبى د دیاڵوگى دا. د فى جورۆ دیاڵوگى دا نقیسه رى جوره ئازادیه ک د فهگیرانا ئاخفتنا کاراکتهران دا ههیه؛ چونکه ب ریکا هنده ک دهسته واژان ئاخفتنا کاراکتهران وهردگریت و وه ک خو ده برینى ژى دکهت ب شیوه کى پونتر دشین بیژین: (نوسه ره له رپی به کارهینانى وشه و دهسته واژه ی وتی، پرسى، وتیان، ئەو وتی و ... هتد) دهقا و دهق قسه ی کاراکتهران وهرده گری و وهکو خوی دهیانگیریه وه).

ب شیوه کى گشتی (دیاڵوگا راستهوخۆ) و (دیاڵوگا نه راستهوخۆ) ژ گرتگرتین جورۆ دیاڵوگى نه د ناف ئە ده بیاتان دا لى ههنده ک زانا و فه کۆله رین ئە ده بی چه ند جورۆ دیتر لسه ر زیده دکهن و ژ وان، دیاڵوگا ساده، ئەف جوره دیاڵوگه نیزیك وى ئاخفتنا ساده یه یا پوژانه د ناههرا خه لکی دا دهیته بکارینان.

ب. زاراف و پیناسه و جورۆ ته کنیکا مۆنۆلوگ:

کورته پینشه کی

مۆنۆلوگ ئاخفتنکرنه دگهل خو بخۆ، نانکو د ئیک دەم دا که سه ک هه م ئاخفتنکەر و هه م گوهداره لى

بگره ژ بوارین جفاکی و مرفایه تی و پهروه رده یی و زانستی و ئە ده بی و هتد... (جهمال میر سادقی) ده رباره ی پیناسا دیاڵوگى دبیژیت: دیاڵوگ ئاخفتنکرنه د ناههرا دوو کاراکتهران دا یان زیده تر دهیته ئالوگۆرکرن (پینکگوهارتن)) ، ئەف پیناسه ئالوگۆرکرن ئاخفتنا د ناههرا کاراکتهران دا دیار دکهت ئەو ئاخفتنا بوویه هیفینى دیاڵوگا وان. دیاڵوگ ریک و گههینهرا ههست و هزرین مرفوی یه لهوما هنده ک که ساین دیتر ده رباره ی وى په یوه ندیا د ناههرا دیاڵوگى و لایه نى هزر و دهروونا مرفوی دا هه ی ب په نگه کى دیتر دیاڵوگى پیناسه دکهن و ژ وانا (شجاع مسلم العانى) دبیژیت (دیاڵوگ تنى وینى کومه لایه تی و میژوو یا زمان و ئاخفتنکهرى نیشا مه نادهت، به لکی بۆ هه یه (د شیان دایه) وینى گیانى ئاخفتنکهرى نیشا مه بدهت) ، ژ فى پیناسى لایه کى دیتر یی دیاڵوگى خویا دبیت ئەوژى لایه نى دهرون و گیانى مرفوی یه ئەو گیانى دبیته خودیکا که سایه تی و په نگفه دانا خه سلته تى مرفوی ب ریکا دیاڵوگ و ئاخفتن.

جورۆ ته کنیکا دیاڵوگ:

وه ک پتریا په گه زین دی یین ئە ده بی دیاڵوگى ژى جورۆ دیاڵوگى خو هه نه، دبیته دوو جور.

۱. دیاڵوگا راستهوخۆ (ئیکسه ر):

ئەف جورۆ دیاڵوگى راستهوخۆ د ناههرا دوو که سان (دوو کاراکتهران) یان زیده تر دهیته ئە نجامدان، په یامه کا ئاشکرا یا هه ی و ئەف په یامه ئیکسه ر دهیته گه هاندن. (دیاڵوگا راستهوخۆ ئەو جوره یا دوو که س یان پتر تیدا پشکداردن د چوارچیفى دیمه نه کی دا لناف کارى چیرۆکی ب ریکه کا راستهوخۆ. ئەگه ر ئاخفتن ژ که سایه تیا (س) بیت بۆ که سایه تیا (ص) دى که سایه تیا (ص) به رسفا وى ده ته فه د

ب بېی دەنگی و ب شیوه کی نارام د ناف ناخ و هزرکنا خو دا دچیت و دگەل خو دکەفیتە هەفەپەیفینتی. جاران دەنگزی دگەل دا دەیتە بکارئینان. ئەف جورئ ناخفتنی ل دەمەکی دەیتە ناراین ئەگەر مروّف پیدفی ب شروّفە کرنا بابەتەکی بیت، یان کاودانەکی مروّف ئیخستییته لژیر فشار و کارتیکرنا ئاریشین خو و ب مەرەما شروّفە کرن و چارەسەرکنا ئاریشەیان مروّف دگەل خو بخو دناخفیت و بقی چەندی مۆنۆلۆگ ژ دایک دبیت. دشین بیژین ئەو ناخفتنا دگەل دەوروبەری نەهیتە گۆتن بقی ریکی کەس دگەل خو دا دکەت چ بو دلدەرژکرن بیت یانژی شروّفە کرنا بابەتی یان هەر ئەگەرەکا دی بیت، تا رادەکی یا نیزیکی خەیلالی یە نەخاسم د چاقتی دەوروبەری دا. مۆنۆلۆگ ژبلی کو پرەگەز و شیوازه کی ئەدەبی یە و ب بەرفرەهی جهی خو د ناف جورین ئەدەبی دا کریه دەمان دەم دا پیک و

شیوازه کە بو کەسی بخو، کو بشیت ب مۆنۆلۆگ خو مفادار بکەت. ب پرەنگە کی گشتی د ژیانئ دا مروّف پتیا دەمی خو ب تنی دبورین، ئەف دەلیقه راستەوخو هزرا مروّفی بو فەزایەکا دی دبەت و تیدا دگەل خو دکەفیتە دانوستاندنی و دگەل هەندەک ژ تشتی د ناف ناخ و میشکی خو دا ئاشاتر لی دەیت، و سەرئەنجام ئەو ناخفتنا نەشیای بو دەوروبەر بیژیت بقی پرەنگی دی بو خو فەگیریت ئەف چەندە بو دبیتە ئارامگەهەکا دەروونی.

مۆنۆلۆگ جوړه
په یوه نډیه کا راستگويانه یه
دگەل خو بخو، چونکه بیی
هیچ ریگرهک مروّف دگەل
خو دناخفیت و کەسایه تیا
راسته قینه یا مروّفی لقی
دەلیقی دیار دبیت، کەواتا
(مۆنۆلۆگ دەربرینی

دەنگیکی نارەزایی خودە بەرامبەر بەهەموو کیشە و حەزە چەپینراوه کان، راستین و واقعیتین دەربرینه). ژ گرنگترین ئەگەرین پەیدا بونا مۆنۆلۆگی کاودانی تیبوونی یە و هەر وهک هاتییه گۆتن مۆنۆلۆگ راستین دەربرینه بو دەنگی دەروونا مروّفی، شوبنهاور ب گۆتنا خو باشت کەسایه تیا راسته قینه یا مروّفی یا کو د دەلیقا تیبوونی دا دیار دبیت دووپات دکە: (لوی دەمی یی لسەر سروشتی خو دەما تو یی ب تنی).

مۆنۆلۆگ. زاراف و پیناسه:

زاراقتی (مۆنۆلۆگ) وهک پتیا زاراقتی دی یین بواری ئەدەبی زاراقه کی گریکی یە و پیکهاتییه ژ دوو برگیان (وشە Monos) تاك و (Logos) قسەکردن). لیکدانا فان هەردوو برگیان وی رامانی دگەهینیت، تاکە کەس بخو دگەل خو دناخفیت.

بی گومان وهک هەر جوړ و پرەگەزه کی دی یی ئەدەبی تەکنیکا مۆنۆلۆگی پیناسین خو هەنە و داربشتنا پیناسا وی ژ کەسەکی بو کەسەکی دی یا جودایه لی ل دووماهیی ئەف هەمی پیناسه دی مه گەهیننه ئەنجامه کی. پەری صالح حەمید موفتی د ناما خو یا دکتۆراینی دا دیار دکەت ئیکەمین کەس کو تەکنیکا مۆنۆلۆگ بکارئینای (ئیدوار دوجاردی) یە و هەر دوجاردی مۆنۆلۆگی وهسان پیناسه دکەت کو ((مەنەلۆگ: چارەسەرکردنی بیرە شاراوەکانی نزیك ناوچە ی ناھوشه)) ، ئەف پیناسه ئاماژە کرنه کە ب هزر و بیرین لناف هوش و ئەقلی مروّفی دا هاتییه فەشارتن و

بزانى، له بهر ئه وهى كاراكتەر له گه ل خودى خوى ده دوى نكه له گه ل كه سىكى ديكه دا))، د فى جوره مۆنۆلۆگى دا كاراكتەر راسته وخۆ بىي هپچ فه گيره كى دئاخفیت و ههست ب هه بوونا نقيسه رى ناهيته كرن، خوانده فان و گوهدار ژى لهر چاف ناهينه وه رگرتن، جينافى كه سى ئىكى (من) ده يته بكارئينان و كاراكتەر دگه ل خۆ ب خۆ يى دئاخفیت ب مەرهما گه نكه شه كرنه كا نافخويى و ئاشكرارنا هزر و بيريى د ناف ميشكى وى دا هاتينه فه شارتن بۆ وى بخۆ نه بوو خوانده فاني يان كه سى دووى. په نكه چ وهانبيژى د فى جورى مۆنۆلۆگى دا نه بيت؛ چونكه كاودانى كاراكتەر تيدا دژيت هند يى هاريكار نينه هزرا خۆ د بزاركرنا په يشان دا بكهت و چ هاته به رده فى دى هوسا دگه ل خۆ ئاخفیت، گرنك په يقهك بيت مەرهما وى بگه هينيت.

۲- مۆنۆلۆگا نه راسته وخۆ:

ئاخفتنه كه دگه ل خۆ بخۆ، لى ده يته فه گيران (مۆنۆلۆگا نه راسته وخۆ ب ريكا (كه سى سيبه مه وه ده رده بریت) و پاناوى سه ربه خويى (ئه و) بكارده يت، كو پامانا وى چه ندى دگه هينيت نه شيت ده سته ردارى نقيسه رى يان چيروكفه گيرى بيت و چيروكفه گير پۆله كى نافه ندى د نافه را پاله وان و كاراكتهران و خوانده فاني دا دگيريت) ، ئاشكراترين خالين جودا كهر د نافه را جورين مۆنۆلۆگى ئه ون كو د (مۆنۆلۆگا نه راسته وخۆ) دا ههست ب هه بوونا نقيسه ر و دانهر و فه گيرى ده يته كرن، ديسان جينافى سه ربه خويى (ئه و) له جه ن جينافى كه سى ئىكى (من) ده يته بكارئينان و نقيسه ر و فه گير پۆله كى لاوه كى د فه گيرانى دا ديينن، و مەرهم ژ فه گيرانى خوانده فان و گوهدارن چونكه وانژى هه بوونا خۆ يا هه ي.

ج. پيناسه و جورين كاراكتهران:

كورته پيشه كى:

ئه ده بيات ب هه موو جورين خۆفه په نكه فانا دانان بير و

هه ر ديا لۆگه فان هزران چاره سه ر ده كت و ئه فه ژى هه ر ب ريكا ديفچوون و ئاخفتنا دگه ل خۆ بخۆ. ب واتايه كا ديتر مۆنۆلۆگ ((ئه و هونه ره يه كه به مه به ستى پيشه كى شكردى ديوى ناوه وهى كه سان به كار ده يترت))، ئانكو مۆنۆلۆگ ده شيت سروشتى ناخ و جيهانا د ناف دا يا مروقى بۆ خوانده فان و ده وروبه ران بده ته خوياكرن، چونكه مروقى بقى ته كنيكى ده برينى ژ خويه تيا خۆ ده كت. نزيك ژفان پيناسين مه ئاماژه پى كرى پيناسه كا ديتر هه يه مۆنۆلۆگى ب هه لچوونين ده رونيفه گريدهت و دبىژيت: ((مۆنۆلۆگ ئاخوتتينيكى ده روني داخواه، گوزارشت له هه لچوون و تيكچوون و شله ژانى ده روونى كاراكتەر ده كات كه له ژير كاريگه رى رووداوه كانى ناو ژينگه ي ده قه كه، يا خود له مه يدانى ململانين كاركته ره كان دا دروست ده بيت))، هه ر وهك ل پيشه كيا مۆنۆلۆگى مه گوته ئه ف جوره ته كنيكه ل ده مه كى ده يته ئارايى ئه گه ر مروقى پيدفى ب شروقه كرنا بابه ته كى بيت يان كاودانه كى (مروقى) ئيخستبيته لژير فشار و كارتىكرنا ئاريشين خۆ، و ئاسايى فان ئاريشه و گفاشتان جوره هه لچوون و شله ژانيه ك د ناف ده روونا كه سى دا په يداكويه ب وى په نكى دقيت جوره چاره سه ريه ك بۆ به يته ديتن و ئه ف ته كنيكه به هرا پتريا جارن بۆ فه گيرانا چيروكىن ده روونشيكارى ده يته بكارئينان.

جورين ته كنيكا مۆنۆلۆگ:

ب گشتى په خنه گر و فه كۆله رين بوارى ئه ده بى ته كنيكا مۆنۆلۆگى ده كنه دوو جور.

۱- مۆنۆلۆگا راسته وخۆ:

ئه ف مۆنۆلۆگه راسته وخۆ ده يته ئه نجامدان ژلايى كه سى فه كه واتا ((له م جوره مه نه لۆگه دا كاراكتەر راسته وخۆ خوى ده دوينى، به بى ئه وهى ههست به بوونى نوسه ر و گوپگر و خوينه ر بكريت، له و مه نه لۆگه دا جيناوى كه سى يه كه م به كارده هينى، ئه و مه نه لۆگه يان ئه و بيرانه ي له زه ينى كاراكتهران و پيشتر نه كراونه وه. چونكه له بنچينه دا بۆ ئه وه نيه خوينه ر يان به رامبه ره كه ي به م بيرانه

خاله کا دیژی لهر چاف وه رگريت، کاراکتره دروستکهری روودانایه، نهو رووداتین دبنه نهگهرا پیکفه گریډانا رومانان یان چیرۆکی و نهف چهنده دبیته نهینیا هزرکنا مروقی بو خواندن و دیقچوون و دیتنا بهرهمین نهدهبی.

پیناسا کاراکتره (Character):

وهك پیناسه گهلهك بوچوون و پوهنكرن هه نه بو دانه نیاسینا کاراکتره ران و رولنی وان د نهده بیاتان دا، لی نه م تنی دئی مفای ژ هندهك پیناسه یان وه رگرتن کو نافهرۆك و نیفشکی وان پیناسان بیت بین کاراکتره دروست بو مه ددهنه خویاکرن، وهك كه فنترین پیناسه بو کاراکتره ران هاتییه کرن ژ لایق نه رستو بو کو دبیزیت: ((کاراکتره، ریکه که کو هندهك تاییه تمه ندیان پال ددهنه لهر هندهك مروقان نهوین بهرامهر مه دلقلن))، نهف پیناسه وی واتایق دگه هینیت کو دروستکرنا کاراکتره لسه ر نفیسه ری و خودانی بهرهمین نهدهبی دسه پینیت کو چه ندین تاییه تمه ندیان بدهته پال کاراکتره ران و ههر نهف تاییه تمه ندیه نه دبنه خویتی و پیناسا کاراکتره ری بو بینهر و خوانده قانان. دیسان دهرباره ری رولنی نفیسه ری دروستکرنا کاراکتره ران دا (یاسین ره شید حه سن) د ناما خو یا ماسته ری دا نهوا ب نافنی (ناوه رۆك و ته کنیکی درامای کوردی) دبیزیت: ((نوسه ده توانی شه قلی (سیما) ی کاراکتره ده ستینشان بکات، چونکه گه لیک جار خوئی خولقی نه ریه تی))، بوچوون و ناخفتنا نافهاتی دوووپاتی لوی چه ندی دکهت کو نفیسه ر دخوازیت که سایه تیه کا نوی بنافرینیت و چه ندین سیما و تاییه تمه ندیان بدهته پال وی، ههر وهك ل پیشه کیا فی بابه تی مه نامازه بقنی چه ندی کری. ههر وهسا د بوچوون و دانه نیاسینه کا دی دا ههر دهرباره ری رولنی گرنگی کاراکتره ران د پهرتووکا (کاراکتره سازی له رومانان ئیواره ی په روانه ی به ختیار عه لی دا) هاتییه نفیسین ((کهس هند دگرنگن دبنه نهگهرا پیکفه گریډانا هه موو په گهز و پیکهینه رین رومانان، زمان، دهم، جیه... هتد. کهس زمانی دروستدکن، وهسفا وان دیمه نان دکه ن نهوین ل دهف وان دجوان، ههر که سن روودانان نه نام ددهن و کیشه

باور و خواستین مروقی یه، و ب مه ره ما گه هاندنا هزرین مروقان نهدهب په یدابوویه. ژبلی کو مروقی نهده بیات پیشه بریه دیسان خویتی خوژی د ناف چارچویتی وی دا وینه کریه و دبیتیه باشرین خودیک بو فه دیتنا که سایه تیه وی ژ هه موو لایه کی فه نهده بیاته. ژ ده ستییکا په یدابوونا نهدهبی و هه تا نوکه مروقی که سایه تیه خو د ناف داستان، رومان، شانۆ، چیرۆک و هه موو جوړین دی بین نهدهبی دا شروقه کریه چ ب ریکه کاراسته وخو بیت یانژی نهراسته وخو. تشته کی ناشرکریه بیژین نهده بیات بی که سایه تی (بی کاراکتره) نابیت. کاراکتره ته خمه کی گرنگ و سه ره کی یه د جوړین فه گیرانی دا؛ چونکه گیانه کی نه مر ددهته وان جوړین نهدهبی. بو نموونه نهگه ر رومانان چ که سایه تی بخوقه نهگرتن دی رومانان چ بوهایق خو هه بیت یانژی دی شیت چ تشته کی گه هینیت؟ به رسف یا ناشرکرا، بی هه بوونا کاراکتره ری رومانان هه بوونا خو نابیت. ژبلی کو جوړین نهدهبی به حس ل ژیان و سه رهاتی و رووداتین کاراکتره ری دکهت دیسان ههر مروقی وه رگری وی یه و خو د ناف سیما و که سایه تیه کاراکتره ری دا دبینیت، نانکو نهده بیات ژ مروقی یه و بو مروقی یه.

گرنگ نینه کاراکتره مروقی یان گیانه وه ر یان دروستکریه کی نا شوپی بیت، گرنگ نهوه خو د ناف چوارچویتی که دی نیشاددهت بینهر و خوانده قان سه دا سه د دزانیته نهف کاراکتره ر نافهرۆك و په یاما نارمانجداره. راسته بهرجهسته کرنا کاراکتره ران خو شیه که بو نفیسه ری لی د هه مان دهم دا بزهمه تترین کار وینه کرنا که سایه تیه کاراکتره رانه؛ چونکه نفیسه ر بزاقی دکهت ژ چه ندین لایه نانقه ئاسویا خو به رفره ه بکته پیخه مهت گه هاندنا په یاما وی دقیت، نفیسه ر دخوازیت ب ریکه کا نهراسته وخو خویتی تیه خو د ناف سیمایی کاراکتره ران دا بقه شیریت و قی چه ندی هونه ره کی مه زن دقیت و نهفه ب هه موو که سانقه ناهیت نهفه ژ لایه کی فه و ژ لایه کی دبه پیدقیه جفاک و سه ردهم و خوانده قانانژی لهر چاف وه رگريت، ئایا گه هشتینه چ ئاستی ره وشه نبیری؟ و ئایا دی شیت په یاما خو گه هینیته وان؟ دیسان دهرباره ری رولنی گرنگ یی کاراکتره ران دقیت

چ خهسلهت ههیه ههتا تهمامبوونی ههر نهو خهسلهت یی هه. و ئیک ژ گرنگترین ئهركین کاراکتهری لاههکی ئهوه ب پهنگهکی بنههتی پشکداریی د ئافاکرنا کاراکتهری سهرهکی دا دکهت، ئهف کاراکتهره وهك خودیکهکی یه بو دانه نیاسینا کاراکتهری سهرهکی و پشکداریه کا نهراسته وخو د بهرهمی ئهدهبی دا دکهن، کهواتا ئهف پشکداریه ب کریاری کاراکتهری سهرهکیفه دهیته گریدان. ئهفه ب گشتی جوړین کاراکتهرانه د هه موو جوړین ئهدهبی دا، لی کاراکتهران د ههر جوړهکی ئهدهبی دا جودایی جوړین خو هه نه، بو موونه (ئهدوارد فورستر) کاراکتهری پوئمانی دکهته دوو جوړ (کاراکتهری ساده-چه سپاو Flat و کاراکتهری پیگه هشتی Round) .

د. پیناسه و جوړین داستانی:

کورتته پیسه کی:

ئهده بیات خه زینا هه لگرتنا دهسته که فیتین ملله تانه، وهك شه ریته کا فیدیوی یه ژیان و خه باتا ملله تان تیدا هاتییه وینه کرن. ئه گهر مروقی قیا لسهر ره وشه نییریا ملله ته کی هه لیت پیدفیه ئهده بیاتا وی ملله تی بخوینیت. ههر دکه فن دا ملله تان بزاف کریه خو راگرن و ناسناما خو بو ملله تین دیتر بدنه نیاسین و فی چهندی پیدفی ب خه بات و قاره مانیه کا بهیز هه بوو، و جارن قوربانی دانانه لسهر ریکا نازادی و سهر فراهیا خو و بقی چهندی داستان د ناف ههر ملله ته کی دا هاتنه ئه نجامدان. و هه تا نوکه ژی ههر ملله ته کی شانازی ب داستانی خو دبهت. وهك ریژ و وه فایه ک بو قوربانی و سهر فراهیا ههر ملله ته کی ئه نجامدی ئهده بیاتی خو ل خه باتا گه لان کره خودان و مهیدانه کا باش خو شکر داکو داستانی خو تیدا پاریزن.

۱- پیناسا داستانی وهك جوړهکی ئهدهبی نقیسی (هونه ری).

داستان چیروکه شیعره کا درپزه، زمانی وی یی بهیز و کلاسیکه، زیده تر په یوه ندی ب خوانده فان و ره وشه نییرانقه هه یه، ژلای کیشیفه عه روزا سیلابی یه،

و مملانیان بهرپادکهن، یانژی ب ئه گه را په فتار و سوژ و ناره زویین وان نهو مملانی و ئاریشه یا هه ی زیده تر و مهزتر دکهن. ههر که سه جهی ئافه دان دکهت... و ههر نهوه دگه ل ده می ئیکدگریت و واتایه کا نوی دده ته ده می...)) ، لقیزه پوئمان هاتییه بهرچاف وهرگرتن و به حسی کارتیکرن و پولی مهزنی کاراکتهران هاتییه کرن، لی ئه م دشیین وایاتا فی پیناسی لسهر هه موو جوړین ئهدهبی بسه پینین، چونکه ئهده بیات ب هه موو جوړین خو فیه هه لگرا ئیک په یامی یه لی ب ریکی جودا جودا.

جوړین کاراکتهران:

کاراکتهر وهك په گه زه کی ئهدهبی دوو جوړ هه نه، ژ وان جوړان ئه فین ل خواری:

۱- کاراکتهری سهره کی:

(کاراکتهری سهره کی نافهن دا بهرهمی ئهدهبی پیكدئینیت و کاردکه ته لسهر ئاراستا روودانان، و په فتاری وی کاردکه نه لسهر ژیا نا که سانین دیتر و بقی چهندی ئاراستا سهره کی یا سهره اتیان بهر هف پیشفه دچیت، قهیرانین ژیا نا کاراکتهری سهره کی د ژیا نا کاراکتهری لاهه کی دا په نگه ددهت و جارن شیوی چاره نفیسی وان دادرئیت. لهر پوئمانا فی بوچوونی ئه م دشیین بیژین کاراکتهری سهره کی لقینه ری کاراکتهری دیتره و ل دووف هه لوپستین وی دووماهیا روودانین بهرهمی ئهدهبی دهیته دیارکرن)، ئهف پیناسه پولی گرنگ یی کاراکتهری سهره کی خویادکهت ب پهنگه کی نهوه خودان هیزا گورانکاریین روودانین بهرهمی ئهدهبی، کهواتا په فتاری وی راسته وخو کارتیکرنی لسهر که سانین دیتر دکهت.

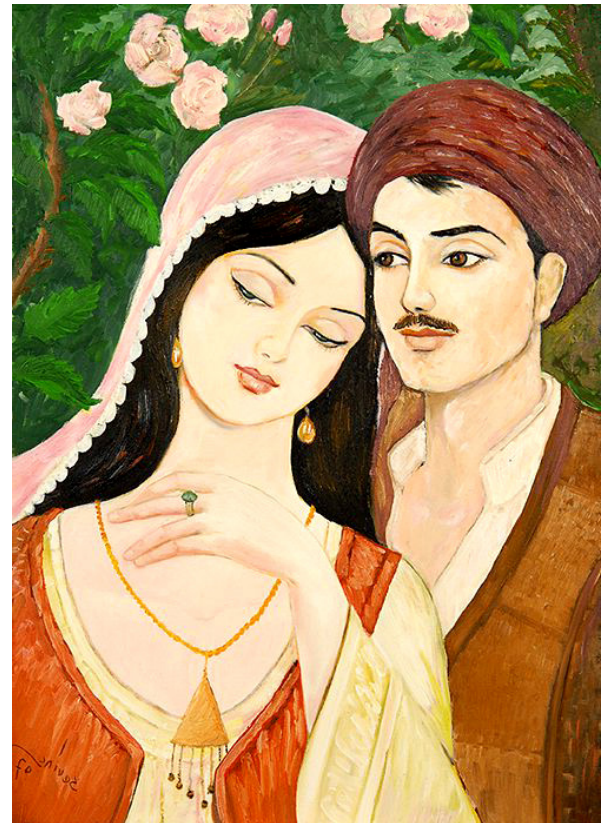
۲- کاراکتهری لاهه کی:

(کاراکتهری لاهه کی ب وان که سانین ساده ییت ژیان دچن کو بهرده وام د دووباره بوونی دانه و ناهینه گوهورین، ئیک ژ گرنگترین خه سله تین که سین لاهه کی نهو کو پتريا وان د نه گوهورن و ل ده سته پیکا بهرهمی ئهدهبی

و ژلاين قافييښه (موزهوچه). پښاسهكا دى وهسان داستاني ددهته نياسين (چيروكا پالوهانه كيه ب ريكا شيعرئ دهيتته فه گيران. و تيدا كرياتن سهر و بئ ويښه دهيتته ديتن كو خوداوهند و پالوهاتين ميللى و زهلامين ثابيني ل شارستانيه تين كه فن نه نجام دهن، نارمانجا وئ بلند پراگرتنا پالوهان و سهركه فتنين وان بين بيى سنوره). ههروهسا د (المعجم الأدبى) دا هاتيه نقيسين (ژ هونه رين نه ده بي يه، ههلبهسته كا فه گيرايه و سيماي قاره مانى يا پيښه دياره، ژ سروشتن يا دويره ب خه ياله كا نه فسانه يي جيهانه كا مه زنتر ژ جيهانا مه دروست دكه ت و پشت به ستنن دكه ته لسهر پراچينا هندهك پروودانان كو تيكه لن ب قاره مان و گفتوگو و وتار و شيره تان و نهف هه ميه ب شيوه كن ناشكرا د حيكايه ته كن دا كو مښه دبن). ديسان بقى په نكيڅى داستان هاتيه پښاسه كرن (زارافه كه بو جوړه داهيتانه كا هونه رى بكار دهيت، و ب شيوه كن راسته وخو بابه تن وئ ژ پالده رى كى بابه تنى دهيتته وه رگرتن. ژيواري ژيانن ب ريكا ويژدان و ناخن هونه رمندى په ننگه ددهت).

۲- تايه تمه نديين داستاني:

دشيين بيژين ژ فان پښاسان فورم و ناهه روكنن فى ژانري نه ده بي خويا دبیت، كو دشيين وهك زه مينه و قابله كن

به رفره هه گه لهك ويښه و بابه تان بخوفه بگريت و بدريژى بچينه د ناف دا. ههر جوړه كن نه ده بي خه سله ت و تايه تمه نديين خو هه نه. نه دشيين چهندين تايه تمه نديين داستاني ل دو پښاسين مه ده ستنيشانكرين بنياسين و ژ وان تايه تمه نديان ل خواري:

- چيروكا دريژه ب شيوى شيعر هاتيه نقيسين.

- زمانن وئ يي گران و كلاسيكيه و زيده تر خوانده فاني په وشه نبير د وي زمانى دگه هيت.

- كيشكا وئ كيشا عه رووزا سيلابه و ب قافيا دوو برگه يي هاتيه نقيسين.

- هه بوونا خه يالن د ناف داستاني دا ب ناشكرايى دهيتته هه ستپيكرن.

- پروودانين داستاني ب په ننگه كن وه سانه هه موو كه س نه شين نه نجام بدن و ب تنن تايه تن ب خوداوهند و قاره مانن مه زن و خودانين شيانه كا بيى سنور.

- د داستاني دا به رده وام به حسا پروودانين رابورى و كه فن دهيتته كرن.

- ممللانى و توندوتيزيا بارن كو ماله لايه تنى و هزرى د ناهه ران چهن د ملله ته كان دا نيشاددهت.

- هه بوونا په ند و شيره تان د داستاني دا ب شيوه كن ناشكرا دهيتته زانين.

- داستان جوړه داهيتانه كه نهف چهنده بو زيره كى و هونه رمنه نديا شاعرى دزفريت و نهف چهنده لدهف هه موو شاعيران ناهيتته ديتن.

- به رده وام ل ده مئ خواندنا داستاني هه ستن شانازيكرنا مروفي به رامبه ر قاره مانان دلقيت كو وه كو قاره مانه ك هيزا بيى سنورا مروفي نيشادايه.

۳- كورتيهك لدور ميژوويي په يدا بوونا داستاني:

داستان يان (چيروكه شيعر، ئيبيك) وهك به ره هه مكن نه ده بي ميژوويه كا گه لهك كه فن هه يه، دشيين بيژين نهف جوړه هونه رى ميللى دگه ل ژيانا مروفي د ناف شكه فتان

شیخى سەنعان و شرىن و فەرھاد...ھند)، ھەر ټيک ژ فان داستانان تۆمارەکا زەنگىن و بەرفرەھە بىي ھەژمار وینە و روودايتىن قارەمانى و دلدارى تىدا ھاتىنە تۆمارکرن. لى د بواری داستانىن کوردیى دا (مەم و زىن)ا خانى باشتەر ژ ھەر داستانەکا دى جەن خۆ کرىه و بوویە جەن نافدارى و بەرنیاسیوونى ھەم ل دەف کەسێ کورد و ھەم لدەف کەسێ بیانى، و ئەف چەندە بى گومان بۆ شاھرزایى و داھىنانا نقيسەرى وى (خانى) دزقریت کو شىايە شاھرزایا خۆ یا شاعیرانە و بىي ھەقەبەر د شاکار و داستانا خۆ دا بەرجەستە بکەت. د فەكۆلین و بابەتین گریډای ئەدەبىاتا کوردی دا گەلەك بەحسا (مەم و زىن)ا خانى ھاتىيە کرن چ ژلايى نقيسەر و فەكۆلەرین کوردفە بیت يانزى ژلايى نقيسەرین بیانقە، ھندەك ژ فان نقيسەران بەرچاڤ وەردگرین کا ئایا ب دیتن و شروڤەکرتین خۆ چەوان (مەم و زىن) خانىدە؟.

۱-د. مارف خەزەندەدار د پەرتووکا خۆ دا یا بناڤى (مىژووی ئەدەبى کوردى) بەرگى دووی دەربارەى خانى و (مەم و زىن)ا وی دىڤىت:

- ((چىروکى شىعرى (مەم و زىن)ى خانى يەکیکە لەو چىروکانەى بوویە بە شانازى ئەدەبى کوردى، ئەدەبى پوژھەلات و ئەدەبى ھەموو گىتى لە پرووی نرخی ئىستىتیکىيەو بەرامبەر بە شاکارەکانى ئەدەبى عالەمى دەوہەستى)). ناخفتنا ناڤھاتى دووپاتدکەت کو مەم و زىن شانازىيە بۆ ئەدەبى کوردى، و ژ لایى جوانکاری و ھونەرین ئەدەبىيە یا بوویە ټيک ژ نافدارترین بەرھەمى پوژھەلاتى و جیھانى.

- سەبارەت چىروکا مەمى ئالان یا فلکلورى کو بوویە نىڤشکى فنى داستانى و وینەکى تەمام و ئىکگرى دایە فنى چىروکى دىڤىت: ((ئەو راستىيەمان بۆ دەردەکەوى خانى جەوھەرى چىروکە میلیيەکەى وەرگرتووہ و کردووہەتى بە يەکتىيىنک، چونکە بە سەرھاتەکە لە ئەدەبى میلی سەرزار دا بلاوہ، لە گەلنى لە ناوچە جوگرافىيەکانى کوردستان دا لە ناوہویە بە دىالیکتە جیاوازەکانى زمانى کوردى)). . چىروکا (مەمى ئالان) بەرى ئەحمەدى خانى ب شىوہکى

دا پەیدا بوویە، ل وی سەردەمى تۆمار نەبوون، دەم بۆ دەمى ھاتىنە فەگىران). (ئەف جوڤە شىعەرە لدەف يونانىان ب تايبەت د مىژوویا کەفن دا ھندەك ئاماژە پى ھەنە، ژ ئەنجامى سەرکەفتنا شەر و قارەمانىيىن دگەل مللەتین ھەفسوو شاعر د ئاھەنگان دا مل ب ملنى زەلامىن ئايىنى پشکدار دبوون. ديسان ل وىرى ب ھارىکاریا ئامىرىن موسىقى سرود پىشکىش دکرن و ئەف ئاوازە ب دەستپىکا شىعرا داستانى دەيتە قەلەم دان و پاشان روودان و دلیریا قارەمانىن يونانى د شەرىن تەرودادە دا و چەندین شەرىن دىتر ھارىکاریا پىشڤەبرنا ئەفى بابەتى شىعرى دا، د ئاھەنگ و ھەلکەفتنان دا شاعیران وىن پراستەقینە يى وان شەران تىکەل ب خەيالا خۆ یا بەرفرەھ دکر و شاکار ژى دروست دکرن، ھەرۆهك نموونە داستانە شىعرىن (ئەلدادە و ئودىسا)يىن ھومىروسى کو ب کەفتنترین داستان لدەف يونانىان دەيتە ھەژمارتن و ھەموو داستانىن دىتر پشتى وان بوون، د فى بواری دا پەرخەگرىن وی سەردەمى ب تايبەت ئەرستو د پەرتووکا (پویتییکا) دا ب سەرسامى و شانازىقە بەحسا بەرھەمى ھومىروسى دکەت).

ب-دەربارەى داستانا مەم و زىنى چ ھاتىيە گوئن؟

ھەر ژ کەفن وەرە و د کوردەواريا مە دا گەلەك خەبات و شورەش و ئازايەتى ھاتىنە ئەنجامدان. و ب سروشتى خۆ کەسێ کورد کەسەکى چافنەترس و خەباتکەرە و ل پىناڤ مانا خۆ گەلەك قارەمانى و داستان تۆمارکرىنە. داستان نافەکى شايىستە و پىروژ بۆ کریارەکا دلیرانە و پرى وىرەکى. ئانکو نە ھەر کارەکى سادە و ئاسايى بەيتە کرن دى فنى ناسناڤى دانىنە سەر. و د ئەدەبىاتا کوردى دا ب روھن و ئاشکرايى ئەف چەندە خويا دبیت ھەر وەکى داستان ب شىوى ئەدەبىيات گەلەك ھاتىيە تۆمارکرن ھەم دا ئەف خەباتا باب و کالان نەھيتە ژبىرکرن و ھەم دا گەلنى کورد بۆ نقشى نوى و جیھانى بەيتە نياسىن. تىشتەکى روھن و ئاشکرايە کەسێ کورد نىنە ئاگەھ ژ داستان و قارەمانىيت مللەتى خۆ نەبیت نەخاسم داستانىن وەك (مەم و زىن، سىامەند و خەجى، فەرخ و ستى، زەمبیل فرۆش و ھەرۆهسا

و زین شانازی شیعری کلاسیکی کوردیی، ئەم بەرهمە بەرزە لەلایەن هەموو میللەتەو پەسەندکراوە، ئەک تەنیا لە ڕووی جوانکاری شیعرایەتیو بەلکو لەبەر ئەوێ (کوردایەتی) شاعیر بۆ یەکەمین جار مەسەلە ی نەتەوایەتی (کوردایەتی) هیناوتە ناو شیعەرەو)) .

- د. مارف خەزەندار ئاخفتن و بۆچوونا (یوسف ئوربیل)ی دەربارە ی خان ی مەم و زینا وی قەدگۆھێتیت ((... ئەگەر بیر لە نیشتمان پەرورە ی و لە شاعیریەتی بکریتەو، پێویستە بەراورد لە ئیوان س ی شاعیری مەزنی ڕۆژەھلات بکریتەو، فەردەوسی عەجەم، ڕووستاقیلی گورج و ئەحمەدی خان ی کورد، چونکە ئەم شایرانە بوون بە شاعیری نەتەو و شیعەرەکانیان بوونەتە گورانی میللەت، هەتا لەناو ئەو کەسانە ی تەنیا تیپکی زمانەکەشیان (ناناسن)) .

٢- پەرۆزی جیهانی دەربارە ی مەم و زین ی بگشتی و (عیرفان) ی بتایەتی دیژیت:

- (مەم و زین پشتی شینوار ی فەقیی تەیران ئیکەمین چیرۆکە هەلبەستییە د ناڤ تۆرا کلاسیکیا کوردی دا، تێن چیرۆک و سەرھاتیەکا سادەیا ئەڤینداریی نینە، دەرپایەکە ژ زانستین جۆراوجۆر وەک: فەلسەفی، عیرفانی، خودنئاسی، کومەلناسی، ستیرناسی، جوانکاریی تەرەبی، داب و نەریتین جۆراوجۆرین کوردی وەک: جەژنا سەرسال، ئیچیر و ئیچیرگەھ، باوهری ب فال قەگرتی، چەوانیا کچا کورد د جقاک ی کوردەواری دا، ڕیورەسمیت ژنئینان ی...هتد. دیسان چەندین هونەرین دی ب جۆرەک ی ب ڕیکوپیئک مرواری تیدا ڕیزبووینە)) . ژ ق ی ئاخفتن دیار دبیت کو مەم و زین ژبلی چیرۆکەکا ئەڤینداری وەک فەرھەنگ و ژێدەرەک ی گزنگ د هەموو بواران دا هاتیە نیاسین.

- هەر وەسا دەربارە ی زمان و جوانکاریا وی دیژیت: ((دەربارە ی زمان و جوانکاریی تەرەبی هەتا ڕۆژا ئەڤرۆ چ کەس ژ هۆزناڤن کورد نەگەھشتیە توزا رەش بوزی خان ی، بۆ نمونە ئەگەر ئەم ئیکەمین بەیتا پەرتوکا مەم و زین ی بدەینە بەر هویریینا جوانکاری ی ئەم دبی بینین کا

بەرفەرە هەبوو و ئەحمەدی خان ی هەر ژ زارۆکینی گۆھ ل گەلەک ژ سەرھاتیین وی ببو ب شیعەر و پەخشان و ستران و قەگێران. ب ی گومان پشکەکا زۆر ژ مەم و زین ی ئەوا لەبەر دەست ی مە د سەردەمی خو دا خان ی ب ستران و قەگێران گۆھلیبووینە و تام و چێژ ژ ی وەرگرتیە و کارتیکرن لەسەر کریە و بووینە ژێدەری ئیلهاما خان ی بۆ نڤیسینا مەم و زین ی، بەرھەمەک ی ئەدەبی پەسەن و بلند ئینایە هەبوون ی کو هەتا هەتای کورد شانازی ی پ ی بکەن.

- پاشی دەیتە لەسەر لایەن فۆرم ی وی و ژلای کیشا شیعەرە قە دیژیت: ((خان ی لە هونینەوی چیرۆکی شیعری (مەم و زین) هەموو مەرجهکانی ئەم هونەرە ی بەج ی هیناوتە کە لە ئەدەبی نەتەو و موسلمانەکانی هاوس ی کورد دا بەرچاو دەکەن لە ڕووی کیش و قافیە و سەرەتای چیرۆک و دابەشکردنی ڕووداو و زانیاریەکانی کە پێوەندیان بە ناوەرۆکەو هەیه بەسەر بەش و فەسلەکانی چیرۆکەکە. خان ی لە لایەن کیشەو هەموو دیرەکانی لەسەر کیشی هەزەجی شەشی ئەخرەبی مەقبووزی مەحزووفە، وەکو:

هەر مێرەک ی وان ب بەزلی حاتەم

هەر مێرەک ی وان ب پەزمی ڕۆستەم

لە ڕووی کیشەو، (مەم و زین) لەسەر بنچینە ی مەسنەوی دانراوە، لەبەر ئەوێ لەو کاتە ی ئەم جۆرە هونەرە شیعریە چیرۆکی شیعری و داستان و مەلحەمە ی پ ی دەوتری (مەسنەوی) شی پ ی دەلین، چونکە لە ڕووی قافیەو هەردوو نیوہ دیری هەر دیرە شیعریک لەسەر یەک قافیە دەبن (ا ا)، (ب ب)، (ج ج) هتد. ئەم جۆرە قافیە یە لە ئەدەبی کوردی دا بۆ شیعری لیریکیش بەرکادەھێتر ی)) .

- هەر وەسا دەربارە ی زمان ی وی و هەستا خان ی دیژیت: ((چیرۆکی شیعری مەم و زین وینە ی بەرز ی زمانی ئەدەبی کوردیی، شاعیر لەو ڕۆژگارە دا لەو گەشتبوو کە پێویستی سەرشانیهتی زمانی کوردی پاریزی و پیشی بخا، چونکە لەو سەردەمانە دا زمانی نەتەو داگیرکەرەکان (ڕۆم و عەجەم) سەپنزابوونە سەر کورد)) .

- پاشان دەیتە لەسەر ناڤەرۆکا وی و دیژیت: (مەم

كوردانه و ميژوويه كي پر له شانازی و ئه فينيكي ساف و بئ گهرد. خوشه ويستيه كي دلسوزانه ي خاك و نيشتمان، كرده ويه كي پر له به سهرهات و په ند و عيبرهت، نيشاني نه وه ي ئه و كات و داواي ئه مان ئيستا و داهاتووي كورد ده دات)). د شپين ئاخفتنا في نفيسه ري بكه ينه به لگه بو چه ندين تايه تمه ندي و خالين گرنگ يين مه م و زينئ و ژ وانان، مه م و زين ژ مه زنترين داستانه ييت د ميژوويا پابورئ كورد ي دا هاتبيته تو ماركرن ب وي په ننگي كو ده ما كه سئ كورد هزر د سهرهاتيا وي دا دكه ت هه ستن شانازيكرنئ لده ف خو دبيني ت و ئه فنه ژ وي چه ندي پيدا دبيت كو مه م و زين نامه و ئاراسته يه كا پري شيره تكرن و پينمايه بو كه سئ كورد و ديسان نيشانه كا نه مر و هه رده م زينديه بو كه لي كورد.

- ده رباره ي وي ئازاديا هه ر ژ كه فن و هره ئافره تي د ناف جفاكي كورد ي دا هه ي نفيسه ر ده يت ب به لگه في چه ندي د مه م و زين خان ي دا دووپات دكه ت ده ما دببببب:

((خاني به بيركي وردتر نيچه سه ره ستيه ك ده داته ئافره ت و له دو اييش دا هه ر ته واو ئازادي ئافره ت نيشان ده دات به تايه ت له كاتي وه سيه ت كردني زين، چونكه هه ر له سه ره تا دا زين و ستي كه دوو كچي خوشكي ميرن، سه ره به ستيه كي باشيان هه بووه و توانيو يانه بچه ده ره وه و له ئاهه نك و سه يرانه كان و خوشي جه ژني نه وروژ دا وه ك خه لك يكي ساكاري ئه م ميلله ته به شداري بكه ن)).

پشكا دووي: چوارچيقي پراكتيكي:

أ- پراكتيكرنا ته كنিকা ديالوگ د مه م و زين خان ي دا:

يا روون و ئاشكرايه داستان ژلايئ شاعيري هه يته فه گيران و ئه ف چه نده لسه ر شاعيري ده سبيني ت كو د فه گيرانا رووداين داستاني دا په نايئ به ته به ر ديالوگن

چه وا ب هوستايي جوانكارييت توره يي د في به يتي دا بكارئيناينه، خاني دببببب)).

سه ر نامه يين نامه نامئ ئه للاه بئ نامئ ته ئاهه مامه وه للاه

- پشتي به حسئ لايه ني فه لسه فه و عيرفاني دكه ت و ب شو فنه كرنا چه ندين دي ران دگه هيه تي في ئه نجامئ ((ب خواندنا مه م و زينئ بو مه دي ار بيت خاني زانستي فه لسه في باش زانبيه و د في زانستي دا مه له فانه كي بئ هه فركه، لي خاني فه يله سوف نينه، خاني عارفه، عارف و فه يله سوف هه ردووك ل راستيئ دگه رن، فه يله سوف دخوازي ت ب ري كا هه ش و ژيريئ خو و ب به لگه يين مه نتقي راستيئ په يدا بكه ت، لي عارف دخوازي ت ب ري كا ئه فين و ئه فينداريي راستيئ په يدا بكه ت)).

- ده رباره ي قاره مان و كاراكته ريئ وي دببببب: ((قاره مانين في داستاني

بيكه يين ژ: ستي و زين، مه م و تاژدين، به كروك و مير زينه دين، ئه فنه قاره مانين سه ره كينه، عارف و گورگين، چه كو و داينين زي قاره مانين لاهه كينه. خاني بو بيكه فه گرئدانا چيروكي مفاي ژ قاره مانين لاهه كي وه ردگري ت، و ب تني قاره مانين

سه ره كي دميين كو دبه نه سئ ده سته، ستي و تاژدين ئه فينداريين جسماني و ئه ردينه، مه م و زين ئه فينداريين روخاني و ئاسمانينه، به كروك و زينه دين نوينه ريئ خرابي)).

3- سه باح خدر كريم فه كو لينه كي ب نافي (تيرامانيكي به راوردكاري له نيوان دوو ده قي (مه م و زين) دا) د گو قارا رامان دا به لافكر دكه ت، تي دا ژماژي ده ده ته چه ندين خال و خه سله تين گرئداي مه م و زين خان ي و ژ وان ئاماژه يان ئه فين ل خوارئ:

- ((دياره مه م و زين يه كيكه له مه زنترين و به ناوبانگتري ن داستان و به سه رهات، ياده وه رييه كي كوني

ديسان ھەر ب رېكا ديالوگا نەراستەوخۆ بەكر شيا مەزنترين شكەستنى بۆ مەمى تۆمار بكت دەما داخواز ژى كرى ل دەمى شەترەنج كرنى جھپن خو ل ئىك بگوهورن. خانى قى چەندى بۆ مە فەدگيريت و دىيژيت:

((گو: بەند و لەيز و جھ ب دۆرن

ھوون ھەردوو جھان ب ھەف بگۆرن)).

ھەر وەك د سەرھاتى و فەگيرانى دا بۆ مە ھاتىيە گۆتن بەرى (مير) و (مەم) جھپن خو ل ئىك بگوهورن مەمى سى دەستە شەترەنج ژ مىرى برىوون، بەلى پىشتى ئەقى ديالوگى و جھ گوهورىنى مىرى شيا شەش دەستە شەترەنجا ژ مەمى بىت.

د نمونە شيعرەكا دى دا ديالوگ د ناقبەرا مەم و تاجدىنى و وى پىرى دا پەيدا دبىت يا ئەو پىسارىن خو دەربارەى زىن و ستى يى ژى دكەن، خانى دىيژيت:

((وان گۆ: تە

نەدى ئەو چ پەنگن

وى گۆ: دوو كوون

زىادە شەنگن

وان گۆ: ب شير

و شەش پەرن ئەو

يان ب خەدەنگ و خەنجەرن ئەو

وى گۆ: كو ب غەمزە و ب ئاور

خەلقى د كوون وەكى ب كەپىر)).

بقي ديالوگى چەندىن پىزانىن ھاتە ئالوگوركن د ناقبەرا مەم و تاجدىن و پىرى دا و ئەفە ئىك ژ تايبەتمەندىن ديالوگىيە، ژبلى وەسفرنا پىرى بۆ جوانيا زىن و ستى، خانى ھەر ب رېكا ديالوگى نازايەتيا ھەر ئىك ژ مەم و تاجدىنى ديار دكت كو بەرى ھەر تىشتەكى پىساريا وى

نەخاسم (ديالوگا نەراستەوخۆ). ھەر وەك د مەم و زىنى دا خانى ھەم شاعىر و ھەم فەگيرى داستانىيە و د فەگيرانى دا جىناقى (ئەو) بكارىنايە، لەومانى ئەگەر دىفچوونەكى بۆ بكارىنانا ديالوگى د (مەم و زىن)ى دا بکەين دى بىنين ئەف ديالوگا ھاتىيە بكارىنان ب تىن ژ جورى ديالوگا نەراستەوخويە و خانى وەك فەگيرەكى ئەو گفتوگويا د ناقبەرا پالەوانىن داستانى دا ھاتىيە ئەجامدان بۆ مە فەدگوھىزىت. خانى ديالوگا د ناقبەرا (ميرى و (بەكرى) دا وەسان بۆ مە فەدگيريت:

((رۆژا كو ستى تە داىە تاجدىن

وى ژ ئالى خوە دائىە مەمى زىن

مير گۆ چ عەجەب

نەكر ب من پرس

يانە قە نەمايە

وى ژ من ترس؟

گو: ماتو نزانى

ئەو كوسانە

ميرزايە جوانە

پە ھلە و انە)).

د ھەر دوو دىرىن دووى

و سىيى دا دەستەواژىن (ميرگو)

و (گو) ھاتىنە بكارىنان و بقى چەندى

خانى يى بۆ مە دووپات دكت كو ئەف ديالوگە د

ناقبەرا پالەوانان دا ھاتىيە كرن. كو بقى ديالوگى تاجدىن

يى بزاقى دكت ب ئاخفتىن خو يىن پوخسار شرىن و

ناقەرۆك زەھر كەربا (ميرى) بەرامبەر دوو كەسان ب

ئازرىنىت ئىك ژ وان تاجدىنە زاقاپىن وى و يى دى مەمە،

بەكر ب قى ديالوگا دگەل مىرى بكارىناى شيا سەرکەفتيانە

بگەھىتە ئارمانجا خو كو مير پال دا پەيمانى بدەت زىنى

نەدەتە مەمى. ھەر وەسا خانى ژى بقى ديالوگى شيا گرپيا

داستانى ب توندى گرپدەت و ئالوزيا ھەرە مەزن د ناف

داستانى دا پەيدا ببىت.

سەر تاب قەدەم پەشە وەکی قیر
 نە لائیکی بەحس و خوہستا میر) .

ھەر وەك دیت زانین بقی ناخفتنا بەکوی (بەکری) مەم
 توورە دبیت و راستەوخۆ دبیتتە میری کو ئەوا ئەو حەز
 ژێدەکەت زینە، و بقی چەندێ بەکر سەردکەفیت و مەم
 تووشی زیندان و مرنی دبیت.

ب-پراکتیککرنا تەکنیکا مۆنۆلۆگ د مەم و زینا خانی دا:

ھەر چەندە ئەقە چوار سەدە بەسەر مەم و زینا خانی
 دا بورین، بەلێ ب راستی د ناف ئەقە داستانی دا ھەموو
 ھونەر و تەکنیکین شیعری و ئەدەبی ھاتینە بکارئینان
 و ئیک ژ فان تەکنیکان (تەکنیکا مۆنۆلۆگ)ی، کو خانی
 شیاہ ب قی تەکنیک چۆر و چەوانیا ھزرکرنا پالەوانان
 بۆ خواندەفانی ئاشکرا بکەت و ئەقە ب وی پامانی دەیت
 کو ل ناف ئەدەبیاتا کوردی بگشتی و د داستانا کوردی دا
 ب تاییەتی (تەکنیکا مۆنۆلۆگ) ھەر ل دەستپیککی ھاتینە
 ل بەرچاڤ وەرگرتن و وەکو ھەر داستانەکا دی یا جیھانی
 مفا ژئ ھاتیہە دیتن.

داستانا مەم و زین ب تەمامی ب ریکا چیرۆکیژی ھاتە
 قەگیران و بۆ قەگیرائی جینافی سەربەخوئی (ئەو) ھاتیہە
 بکارئینان. خانی دبیتت:

((زانی کو زەمانە بی ئەمانە
 گۆ: رابە دلۆ! عەجەب زەمانە
 فورصەت خوہشە دا بچینە سەیران
 دا سەیر بکەین ل وەحش و طەیران
 کانئ قە ھەین ژ وان مە ھەم دەرد
 لەوا کو ئەف ئادەمینە بی دەرد)).

ئەقە مۆنۆلۆگا نەرستەوخۆ (زین) دگەل دلئ خۆ دا
 دکەت و ئەقە چەندە ب ریکا بکارئینانا پەیقا (گۆ) پوندبیت
 کو بۆ قەگیرائی ئەقە مۆنۆلۆگی جینافی سەربەخوئی (ئەو)
 بکارھاتیہە و شاعیر یان قەگیر دبیتە نافەن دا قەگوھاستنا
 پیزانینان د نافبەرا (زین) و خواندەفانی دا. ئەقە مۆنۆلۆگە

چەکی ژئ دکەن پین فان ھەردوو کەسان ھەلگرتین و
 ئەقە ئامازہیہ کو ئەو د بەرھەقن بەرھنگاری ھەر کەسەکی
 بن ب ھەر جوړەکی چەکی. بەلێ پیر بەرسقا وان دەدەت
 و دبیتتە نە شیر و نە خەنجەر و ھیچ جوړە چەکەک
 نەھەلگرتیہ، بەلێ ئەو ب نیرین و تیرین چاقین خۆ ھەر
 کەسەکی دکوژن. (خانی) ھیزا مەزنا ئەقینیی دیار دکەت
 کو ھەردوو پالەوان (مەم و تاجدین) دبنە ئیخسیر و گرتین
 تیرین چاقین زین و ستین.

تەکنیکا دیالۆگ د داستانی دا گەلەک ئەرکان دگیریت
 و ئەقە ل دووڤ مەرەما وی کەسی دیمینت یی دیالۆگی
 دگەل کەسی بەرامبەر ئەنجامدەدەت. د مەم و زین دا
 دیسان دیالۆگ ب مەرەما دیارکرنا خالین لاواز پین پالەوانان
 ھاتیہە بکارئینان. دەما مەم و زین ب ھەقرا د ناف باغی
 میری دا و میر دچیتە لناف باغی خۆ و مەمی لوپری دبیت
 و زین خۆ قەدشیرت، تاجدین وی چەندێ دزانیت کو زین
 یا دگەل مەمی و دزانیت ئەگەر مەمی رزگار نەکەت دی
 کەقیتە ھەلوپستەکی خرابتر ژ وی ھەلوپستی نۆکە تی دا
 دژیت و ئیکسەر خۆ دەھاڤیژیتە د ناف دیالۆگا د نافبەرا میر
 و مەمی دا و دبیتت:

((گۆ: گوھ مەدەنە مەمی یی دینە
 مالخۆلیہ وی عەقل چو نینە!!)).

تاجدین مەمی ب کەسەکی شیت قەلەم دەدەت دا
 کو میر گەلەک ھزر و پراوەستیانئ ل سەر ناخفتن مەمی
 نەکەت و ئەقە چەندە ژبۆ کیمکرن و لاوازرنا کەسایەتی و
 پەھلەوانیا مەمی، بەلێ د ھەمان دەم دا مەرەما تاجدینی
 ژ قی ناخفتن ئەو مەم بەیتە رزگارکر نەگەر نە دی
 تووشی ئاریشان بیت. بەلێ د مەوونە شیعەرەکا دی دا میر
 داخوازی ژ مەمی دکەت نافئ خوشتقیا خۆ بۆ بیژیت، ل
 دەستپیککی مەم دیمینت پراوەستیایی و بی دەنگ و پاشان
 بەکر بەرسقا میری دەدەت، خانی ژ زاردەقە بەکوی دبیتت:

((گۆ: من دیہ یا مەمی حەباندی
 کیژەک عەرەبانە لیف دەقاندی

چونکه مروّف بښی ته کنیکې دهربرینې ژ خوږه تیا خو دکهت.

۵. د مۆنۆلوگا راسته وخو دا کاراکتر راسته وخو بی هیچ فه گیره کی دناخفیت و ههست ب هه بوونا نڅیسره ناهیته کرن.

۶. د مۆنۆلوگا نه راسته وخو دا ههست ب هه بوونا نڅیسره و دانهر و فه گیرې دهیته کرن و مه رهم ژ فه گیرانې خوانده فان و گوهدارن چونکه وانژی هه بوونا خو یا هه ی و جیناڅی سهر به خوږی (ئهو) ل جهی جیناوی که سی ټیکن (من) دهیته بکارئینان.

۷. ئه ده بیات بی که سایه تی (بی کاراکتر) نابیت. کاراکتر توخمه کی گرنگ و سهره کی یه د جوړین فه گیرانیدا؛ چونکه گیانه کی نهر دده ته وان جوړین ئه ده بی.

۸. کاراکترې سهره کی خودانې هیزا گورانکارین پروودانان د ناف به ره مه ئه ده بی دا، که واتا ره فتارین وی راسته وخو کارتیکرن لسه که سانین دیتر دکهت.

۹. کاراکترې لاره کی وه که خودیکه کی یه بو دانه نیاسینا کاراکترې سهره کی و پشکداریه که نه راسته وخو د به ره مه ئه ده بی دا دکهن، که واتا ئه فه پشکداریه ب کریارین کاراکترې سهره کیفه دهیته گریدان.

۱۰. داستان جوړه داهینانه که ئه فه چهنده بو زیره کی و هونهرمه ندیا شاعری دزفریت و ئه فه چهنده لده فه هه موو شاعیران ناهیته دیتن.

۱۱. د بواری داستانین کوردی دا مه م و زینا خانې باشتر ژ ههر داستانان که دی جهی خو کریه و بوویه جهی نافداری و بهرنیاسینې هه م لده فه که سی کورد و هه م لده فه که سی بیانی، و ئه فه چهنده ب گومان بو شه هره زایی و داهینانا نڅیسره وی (خانې) دزفریت.

۱۲. د شیوازی فه گیرانا داستانان مه م و زینې دا چیرو کفه گیرې جیناڅی سهره خوږی (ئهو) (که سی سینین ین تاك) بو فه گیرانې بکارئینایه.

۱۳. چیرو کا داستانان مه م و زینا خانې د ناف خه لکی دا

دهرگایې به دهن لهر ته مه فتووح
ئز هیڅی دکه م کو بی ته وه قوف
ره نجیده قه ده م ب بی ته که لووف
جاره ک هره سدره السعاده
گافه ک هره سدره النهایه
ئهووه ل تو بو سه ئاستانې
پاشی هره پیڅی دلستانې).

مه م د ناقه را فان و دیرانیا ژ زینې و هه لوه ریا نا خه مان دا (باي) دهه لېژیریت، ب وی مه رهم کی ژ لایه کیفه کومه که خه مین خو بده ته ده ستی باي و هه مان دم دا ژ لایه کی دیفه دا هنده کی ژ وی دویرانین کیم بکه ت ئه وا د ناقه را وی و زینې دا هه ی، و ب ریکا باي په یامه ک دهرباره وی ب مه م بگه هیت.

دهرئه نجام

پشتی مه ئه فه که کولینه ئه نجامدایې دهرباره ی ته کنیکین دیالوگ و مۆنۆلوگ د مه م و زینا خانې دا ئه م که هشتیننه فان ئه نجامین ل خواری:

۱. هه موو ئه و پیناسین دهرباره ی دیالوگې هاتیبه کرن ل ټیک خال کومفه دبن و ناماژې ب وی چهندي دکهن کو دیالوگ ریکا په یوه نديکرنی یه د ناقه را مروّفان دا و ب کیمی دڅیت دوو که س هه بن.

۲. د دیالوگا راسته وخو دا ئاخفتنکه ر راسته وخو و بی ده ستیوه ردان یان پشکداربوونا فه گیرې بو گوهدار و خوانده فانی دناخفیت.

۳. د دیالوگا نه راسته وخو دا نڅیسره یان که سانه کی دیتر پشکدارین د فه گیرانې دا دکه ت و دشیاندايه ناف بکه یین ب که سانې سی د دیالوگې دا.

۴. ب مۆنۆلوگې سروشتی ناخ و جیهانا د ناف دا یا مروّفی بو خوانده فان و دهوروبه ران دهیته خو یاکرن؛

یا بەربە لاقبوو و خانى ژ وان یا وەرگرتى و ب شیوازى خو و ب شیوازى داستانین پوژهلایى نقیسایه.

۱۴. داستانا مه م و زینى دا ئیکه تیا روودانان یا هاتییه پاراستن.

۱۵. هه موو پاله وانین داستانا مه م و زینى ژ جورى پاله وانین نه گوهورن، هه ر ئیک ژ وان هه ر ژ ده ستییکى یی چه وان بو هه تا دووماهیى ب وی شیوهى دمیینیت وه ک

مه م، میر، به کر... هتند.

۱۶. داستانا مه م و زینى دا جورى دیالوگا راسته وخو ناهیتته دیتن ئه فه ژى یا بوویه ئه گه را وئى چه ندئى کو دیالوگا نه راسته وخو د فى ده قى یا گه له ک بهیتته بکارئینان.

۱۷. هه موو ئه و مۆنۆلۆگین داستانا مه م و زینى دا هاتینه بکارئینان نه راسته وخو ئه به لئى نه ب شیوازه کئى کویر.

لیستا ژیده ران

۱. په رتووک:

په رتووکین کوردی:

۱. پ. ی. د. نه جمده خالید ئه لوهنى، کاراکته رسازی له رۆمانى ئیوارهى په روانهى به ختیار عه لى دا، چاپى یه که م، هه ولیر، ۲۰۰۹.

۲. په ریز ساپیر، بینای هونه رى چیرۆکى کوردی (له سه ره تاوه تا کوتایى جهنگى دووه مى جیهانى)، ده زگای چاپ و په خشى سه رده م، سلیمانى، ۲۰۰۱.

۳. د. مارف خه زنه دار، مژوو ی ئه ده بى کوردی، به رگى یه که م، ده زگای ئاراس، چاپى یه که م، چاپخانه ی وه زاره تى په روه رده، هه ولیر، ۲۰۰۲.

۴. د. هیمداد حوسین، ده روازه یه ک بو ره خنه ی ئه ده بى نوین کوردی، چاپخانه ی باز، چاپى دووه م، هه ولیر، ۲۰۱۰.

۵. سه نگره قادر شیخ محمه ده حاجى، بنیاتی گێرانه وه له داستانى (مه م و زینى) ئه حمه دى خانى و رۆمانى (شارى مۆسیقاره سپیه کان) ی به ختیار عه لى دا، چاپخانه ی خانى (دهووک)، چاپ یه که م، ۲۰۰۹.

۶. نعمت الله حامد نه پلى، ده رافه ک ژ ره خنى (ره خنه و فه کۆلین)، چاپخانه هاوار، دهووک، ۲۰۱۰.

۷. ئه حمه دئى خانى، مه م و زین، به هه فکر: ته حسین ئیبراهیم دۆسكى، ده زگه هئى سپیریز بو چاپ و وه شانئى، چاپخانه وه زاره تا په روه رده ئى، هه ولیر، ۲۰۰۵.

په رتووکین عه ره بى:

۸. القران الکریم.

۹. جیور عبدالنور، المعجم الأدهبى، دار العلم للملايين، بیروت، ۱۹۷۹.

۱۰. فاتح عبدالسلام، الحوار القصصى تقنیاته وعلاقاته السردیه، المؤسسة العربیه للدراسات والنشر، الطبعة الأولى، بیروت، ۱۹۹۹.

په رتووکین فارسى:

۱۱. جمال میر صادقى، عناصر داستان، انتشارات سخن، چاپ (۶)، تهران، ۱۳۸۸.

۲. نامین ئه کادیمی:

۱۲. په رى صالح حه مید موفتى، گێرانه وه له چیرۆکه کانى (ئه حمه ده محمه ده ئیسماعیل) دا لیکۆلینه وه به کى ره خنه بى- شیکارى، زانکۆى سه لاهه دین، هه ولیر، ۲۰۱۱.

۱۳. شیلان یونس محمه ده، په سانایه تى و هونه رى رۆمانى د رۆمانا (شقانئى کورد) دا یا عه ره بئى شه مۆ، ناما ماسته رى، زانکۆیا دهووک، کولیزا ئاداب، ۲۰۱۰.

۱۴. مه کنون محمه ده تا هر مقدار، دیالوگ د درامایا کوردیدا (ده قه را به هدینان وه ک نمونه)، ناما ماسته رى، زانکۆیا دهووک (کولیزا ئاداب)، ۲۰۱۰.

۱۵. یاسین ره شید حه سه ن، ناوه رۆک و ته کنیکى درامای کوردی ۱۹۹۱-۲۰۰۲، نامه ی ماسته ر، کولیزى زمانى زانکۆى سلیمانى، ۲۰۰۴.

۳. گوڤار:

۱۶. په رۆیزى جیهانى، عیرفان د مه م و زینا خانى دا، گ رمان، ۱۸، ۵/ کانونى یه که م/ ۱۹۹۷.

۱۷. سه باح خدر که ریم، تیراماتیکی به راوردکارى له نیتوان دوو ده قى مه م و زین دا، گ. رمان، ۴۹، ۵ تموز ۲۰۰۰.

۱۸. د. شوکریه ره سول ئیبراهیم، ته کنیکى گێرانه وه له چیرۆکه کانى (مارف به رزنجى) دا، گ زانکۆى سه لاهه دین- زانستى مروفایه تى، هه ولیر، ۲۰۰۱.

۱۹. د. نجم خالد نجم الدین، ته کنیکى دایه لوک له هندئى نمونه ی هاوچه رخی کورته چیرۆک کوردیدا، گوڤارى زانستى مروفایه تى، ژماره ۲۴ نیسان، زانکۆى سه لاهه دین/ هه ولیر، ۲۰۰۵.

۴. سایت:

1. <http://www.mkurdan.com>